

Karpat, Kemal H., **Ottoman Population 1830-1914 (Demographic and Social Characteristics)**, The University of Wisconsin Press 1985.

Karpat, Kemal H., **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul 1996.

Knight, E.F., **Türkiye’de Bir Milletın Uyanışı 1908 Devrimi**, (Çev.Mazhar Ersoylu), İstanbul 1993.

Özdemir, Ülkühan, **Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Yahudiler ve Hahambaşılık**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2000.

Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Uygulamaları (Haz. Sonnur Bakır-Semra Küçüköğlü-Sevgi Pehlivan), Ankara 1982.

Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasi Partiler (1859-1952)**, 2. Baskı, İstanbul 1995.

3. Makaleler

Armağan, Servet, “Memleketimizde İlk Parlamento Seçimleri”, **Kanun-i Esasinin 100. Yılı Armağan**, Ankara 1978.

Demir, Fevzi, “İzmir Sancağında 1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.II, Sayı 4-5, İzmir 1995, s.137-157.

Güneş, İhsan, “1912 Seçimleri ve Eskişehir’de Meydana Gelen Olaylar”, **Bellekten**, C.LIV, Sayı 216, Ankara 1992, s.459-482.

Koçu, Reşad Ekrem, “Türkiye’de Seçim Tarihi”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Yıl 1, C.II, Sayı 9, s.10.

Olgun, Kenan, “İzmit Sancağında 1912 Seçimleri ve Milletvekillerinin Meclisteki Faaliyetleri”, **I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler**, Adapazarı, 1999, s.111-125.

Yalçın, H. Cahit, “Meşrutiyet Hatıraları 1908-1918”, **Fikir Hareketleri**, Yıl 2, C.IV, Sayı 90 (13 Temmuz 1935), s.181-182.

Yalçın, H. Cahit, “Kudretsiz Bir Hükümet, Müvesvis Bir Padişah”, **Yakın Tarihimiz**, C.II, Sayı 16 (14 Haziran 1962), s.75.

4. Gazeteler

Akşam

İkdam

Tanin.

ÇOCUKTA DİL GELİŞİMİ VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Öğr.Gör. Dr.Turan ÇAKIR

Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü

E-posta: tcakir@sakarya.edu.tr

ÖZET:

İnsan yaşamının temel yetilerinden biri dili kullanabilme ve konuşabilmedir. Dili kullanabilmek doğuştan getirdiğimiz bir yetenektir. Dil insanların düşünce,

duygu, istek, deneyim vb. yaşantılarını birbirlerine aktarabilmelerini sağlar. Genellikle çocuklar konuşmayı kendi aile ortamında, aile bireylerinin çevrelediği sosyal yaşam içinde belli süreçlerden geçerek öğrenmektedir. Yetersiz dil gelişim düzeyi çocuğun sosyal etkileşimini olumsuz etkilediği gibi, okul başarısını, zihinsel ve duygusal gelişimini de etkilemektedir. Dil; bireyin algılaması, düşünmesi, kendini ve diğerlerini tanıması için temeldir ve toplumun varlığı için zorunludur. Çocukta dil gelişimini açıklayan farklı kuramsal yaklaşımlar, görüşler vardır. Bu araştırmada çocukta dil gelişimini açıklayan yaklaşımlar ele alınarak konuyla ilgili temel beceriler incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Dil Gelişimi, Kuramsal Yaklaşımlar

ABSTRACT:

Speaking is one of the main abilities that a human brings from his birth. Speaking enables people to express their thoughts, feelings, requests and experiences. Generally, children learn speaking in their family environment and the surrounding society, by passing through some processes. Insufficient linguistic development of a child not only affects the social interaction negatively, but also affects the mental and emotional development and his/her success in the school. Linguistics is one of the fundamentals that is required for a person's perception, thinking, and learning.

There are different theoretical approaches and thoughts about the linguistic development of a child. This study investigates these approaches and main points about the subject were examined.

Keywords: Child, linguistic development, theoretical approaches

I. GİRİŞ:

Dil, iletişim sağlama aracı olarak kullanılan, sesler, işaretler (semboller) ve sözcükler gibi temel birimleri olan bir sistemdir (Baykoç, 1986: 90).

Dil bir anlaşma aracıdır ve temelde insanlar arası iletişimi sağlar. Bununla birlikte dil, yalnızca bir iletme aracı olmakla kalmaz, iletimin bizzat kendisi haline gelerek, insana evreni açar (Poyraz, 1995: 11).

Dil, çocuğu egosundan uzaklaştırıp, onun sosyal bir kişi olmasını sağlayan, kendisini kontrol ve takip ettirebilen, düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını yavaş yavaş öğretebilen ve kendini güvenli hissetmesine yardım eden bir davranıştır.

Dil gelişimine ilişkin incelemeler çağdaş çocuk psikolojisi araştırmaları arasında en heyecan verici ve yoğun olan çalışmaları oluşturmaktadır. Çünkü, çocuğun dile ilişkin yeteneklerinin gelişimi akıl almaz bir hızla gerçekleşmektedir. Tüm kültürlerdeki çocukların hemen hepsi ilk sözcüklerini ortalama olarak 12-18 ay dolaylarında söylerler. Dört yaşına geldiklerinde çoğunluğu iyi düzenlenmiş cümleler kurarlar, hatta zaman zaman düşüncelerini sürpriz sayılabilecek kadar karmaşık cümlelerle ifade edebilirler. Dilin yapıtaşları sözcüklerdir. Fakat her sözcük fonem (phonemes) adı verilen dilin ilkel seslerinden oluşur. Her çocuk, önce bu sesleri çıkarmayı öğrenir. Örneğin, “be” ve “me” seslerini öncelikle çıkarır.

Dil yeteneğinin gelişimi düzenli bir sıra izler. Çocuklar üzerinde yapılan dil gelişimi araştırmaları, konuşmanın ilk öğrenildiği dönemlerde hemen tüm dünya çocuklarının temelde aynı gramer kurallarını kullandıklarını ortaya koymuştur (Yavuzer, 1998: 46).

Dil, düşünceleri, duyguları, tutumları, inançları, değer yargılarını anlatmada ve öğrenmede, görüp algılanan, yaşanan olaylarla ilgili bilgileri, kültür birikimini aktarmada kullandığımız bir araçtır. Bütün bunlar dilin, çocuğun bilişsel ve sosyal gelişiminde ne denli önemli bir yer kapsadığını ortaya koymaktadır. Toplumsal yapının ve kültürün aktarılması büyük ölçüde dile dayandığı gibi, kavram oluşumu, düşünme, ilişkiler kurma, problem çözme gibi alanlarda da dil gelişimi ve bilişsel gelişim karşılıklı etkileşim içinde ilerler.

Dil, çocuğun öğrenmesinde çok önemli bir etmendir. Bu nedenle çocuğun dil gelişimine okul öncesi yaşlarda önem verilmeli ve dil gelişimini 4 destekleyici ortam ve koşulların doğurulması gereklidir. 2-6 yaş arasındaki

dönemin dil gelişiminin en yoğun olduğu yıllar olduğu göz önüne alındığında, okul öncesi çocuk gelişimi programlarının önemi daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Fişek ve Yıldırım, 1983: 44).

Dilin gelişmesinin, belirli oranda olgunlaşma ile yakından ilişkisi olduğu gibi, öğrenme ile de sıkı bir ilişkisi vardır. Dilin harekete geçmesi, yani sözlü veya yazılı ifadeye dökülebilmesi için bedenin bir çok organları arasında birbirleriyle uyumlu ve yeterli ölçüde işbirliğine ihtiyaç vardır. Dilin gelişmesi kişinin şu beş işi becerebilecek duruma gelmiş olması ile kendini gösterir. Bunlar;

- a) Anlam taşıyan sözlerin seslerini çıkaracak güçte olmak,
- b) Eşya, durumlar ve bunların ifade ettiği manalar arasında çağrışımlar yapabilmek,
- c) Oluşan sözlerin manasını bilmek ve yerinde kullanabilmek,
- d) Kelimelere eklenen ekleri bilip kullanabilmek,
- e) İstenen ifadelere uygun cümleler kurabilmektir. Konuşma, çocuklar tarafından doğumdan sonra zamanın içerisinde ve çevre ile etkileşim sonucunda sınıma-yanılma ve taklit gibi metotlarla öğrenilir (Yavuz, 1991: 68-69).

Dil gelişimi ile motor gelişim arasında da paralellikler vardır. Çocuğun ilk kelimelerinin ağzından çıktığı çağ ile yardım almadan oturabildiği çağ aynı zamana rastlar. Çocuğun cümle kurmada erken bir gelişim göstermesi de, büyüklerinden gördüğü sevgi ve şefkat gibi duygusal öğelere bağlıdır (Arthur, 1979: 480).

Konuşmada zihinsel hazırlık motor hazırlıktan sonra gelir. Konuşmaya hazır oluş çoğunlukla 12-18 aylık çocuklarda görülür. Bu döneme 'öğretilebilir evre' adı verilir (Yavuzer, 1998: 99).

Dil gelişimi bir bakıma zihin gelişimidir. Çünkü algı, bellek, imgelem gibi zihin yetenekleri gereği gibi gelişip çalışabilir hale gelmeden dil de gelişemez. Bu nedenle zekanın geliştiği yıllar, dilin de geliştiği yıllardır (Binbaşoğlu, 1995: 134).

Dil gelişiminde ilk yaşların büyük önemi vardır. Bu yaşlarda yapılan dil yanlışlıkları, ileri yaşlarda kolay kolay düzeltilemez.

Bebeğin, hem konuşma organlarının olgunlaştığı, hem de çevreden gelen etkilerin "en uygun" (optimum) olduğu ve temel iletişim becerilerinin iyi bir biçimde yerleştiği yaş, 3. yaştır. Anaokulu çağına gelen birçok çocuğun kullandığı tümce yapılarının yarısı, yetişkin ölçütlerine uygundur

(Binbaşıoğlu, 1995: 129).

II. DİLİN ÖĞRENİLMESİYLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

1. PSİKOLİNGÜİSTİK KURAM (ÜRETME KURAMI)

Dilbilimci Chomsky'in etkisi altında psikologlar dil öğrenmeyle ilgili psikolinguistik kuramı geliőtirmişlerdir. (Dodd ve White 1880) Chomsky ve Lenneberg bu kuramın tanınmış savunucularındandır. Bu kuram insanların doğuştan dil öğrenme yeteneğiyle doğduğunu "insanın, dili konuşmak üzere doğumdan önce programlandığını" kabul eder. Böylece hangi çevrede, hangi koşullar altında olursa olsun, çevresinde konuşan olduğu sürece, insan yavrusu konuşmayı öğrenir.

Çocuk dil öğrenirken sadece bir dizi kelimeyi değil, bu kelimeleri dizi haline getirmesine olanak veren gramer kurallarını da öğrenir. İlk başlarda bu kurallar her biri denenip, doğruluğu ya da yanlışlığı saptanacak bir "hipotezdi". Çocuk deneye deneye, başkalarıyla konuşmalarında bu kuralları uygulayarak bu "hipotezleri" gramer kuralları haline dönüőtürür. Kurallar çocuğun dil davranışındaki yaratıcılığının temelinde yatar (Cüceloğlu, 1998: 212).

Küçük çocuklar karmaşık bir simgeler sistemini çok çabuk kapabildikleri için ve bütün insanlar bunu aynı biçimde yaptığı için, doğuştan yetenekler için içinde görünmektedir. Bebeklerin dilin seslerine doğuştan duyarlı olma ve bunların arasında ince ayrımlar yapmaya yetenekli olma olasılıkları vardır.

Bununla birlikte psikolinguistikçilerin çoğu dilin normal olarak gelişmesi için çocuğun onu konuşurken duyması gerektiği konusunda görüş birliği içindedir (Gander ve Gardiner, 1998: 180).

Konuşmada biyolojik yapının önemli olduğunu destekleyen gözlemler vardır:

- Dünyadaki bütün kültürlerde çocuklar, ilk yılda tüm sesleri üretebilmektedirler.
- Dünyadaki bütün kültürlerde çocuklar, konuşmayı iki-dört yaş arasında öğrenebilmektedirler.
- Dünyanın her yerinde genel olarak , anadilini ılı on yılda

öğrenemeyenler, daha sonra da öğrenememektedirler (Lenneberg, 1967: 43).

Bu kuram çocuğun biyolojik yapısına birinci derecede önem verir ve insanoğlunun “biyolojik dil programı” ile doğduğunu kabul eder. Çevre koşulları çocuğun hangi dili hangi sözcükleri kullanacağını belirler. Ancak dilin öğrenme sürecini bu koşullarla açıklama olanağı yoktur (Cüceloğlu, 1998: 212).

Psikolinguistikçiler küçük çocukların telgraf konuşmasını geniş biçimde incelediler. Küçük çocuklar genellikle sözcükleri rastlantısal olarak bir araya getirmiyorlar. Örneğin; bir küçük çocuk “Anne kitap oku” diyebilir, ama büyük olasılıkla “Kitap anne oku” demez.

Psikolinguistikçilerin yaptığı pek çok ilginç deney, çocukların gramerin genel kurallarını konuşma dilinden çıkarsadıkları ve bunları kendi konuşmalarında kullandıkları görüşünü desteklemektedir.

Psikolinguistikçiler küçük çocukların konuşmasındaki hataları inceleyerek, çocukların kuralları çıkarsadıkları ve kullandıkları konusunda benzer kanıtlar buldular. Örneğin ; bir çocuğun “eve gitmektim” (I goed home) dediğini duymuşsunuzdur. Çocuk, “gitmek” (go) İngilizce’de kural dışı bir fil olduğu halde, geçmiş zaman yapmak için bir sözcüğe “tim” (ed) ekle kuralına uymaktadır. Bu tür hatalar yapma eğilimine aşırı kurallaştırma denmektedir, Çünkü çocuk dili sanki olduğundan daha sistemli ya da düzenliymiş gibi olmaktadır (Gander, 1998: 180-183).

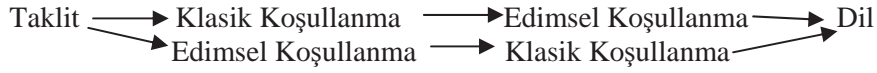
2. DAVRANIŞCI GÖRÜŞ (ÖĞRENME KURAMI)

Bu görüşün temel hipotezi çocukların sözel davranışları kazanmalarında biyolojik yapının rolünün minimum düzeyde olmasıdır. Bu görüşe göre çevre etkili ve baskındır. Dil kazanmada taklit, alıştırma ve pekiştirmenin önemi vurgulanmaktadır (Baykoç, 1986: 181-183). Bu yaklaşıma göre, çevrenin, özellikle aile üyelerinin tutumları, değer yargıları ve çocukla ilişkileri, onun dil gelişiminde etkilidir.

Çocuğun doğumdan itibaren çıkardığı gırtlak sesleri on ikinci aya doğru anadilindeki seslere benzemeye başlar. Bu süreç zarfında ebeveynin veya yakın çevrenin model olduğu kadar anadildeki kelimelere yakın heceler (mama,baba) çıkardığı zaman pekiştirmesi de söz konusudur. Pekiştirmeler sayesinde bebek pekiştirilen heceleri pekiştirilmeyen hecelerden ayırt etmeye başlar.

Taklidin kelimelerin dizilişi veya gramerin öğrenilmesinde de etkili olduğu açıklanmaktadır. Modelin çok çeşitli kelime gruplarını cümle içinde tekrarlaması sonucu (isim, zarf, fil gibi), çocuk hangi kelime gruplarının hangilerini takip edeceğini öğrenir.

Davranışçı yaklaşıma göre insanoğlu doğasında var olan taklit özelliği ve koşullanma sayesinde anadilini öğrenir (Aydın, 1997: 42).

Çocuklar, onların hoşuna gidebilecek, bir şeye yani pekiştirece sahip olduğunu gözlemledikleri modelleri olasılıkla daha fazla taklit ederler. Taklit etme biçimlendirmeyi hızlandırabilir; çünkü çocuklar, eğer onun için önceden gerekli becerilere sahiplerse, yeni davranışı hemen taklit ederler. Yeni bir sözcüğü yalnızca söz birimini ayırt etme ve telaffuz etme yeteneklerinin izin verdiği ölçüde kullanacaklardır. Örneğin; Özge ablasını bir parça kek isterken ve alırken gözlemleyebilir. Ama bütün ses birimlerine egemen değildir ve “kek”i “tet” olarak söyler. Ayrıca taklit girişimleri pekiştirilirse olasılıkla gelecekteki sözcük telaffuzlarını taklit etmeye daha yetenekli olacaklardır.

Çocuğun dil gelişimine ilişkin öğrenme görüşü pekiştirme, biçimlendirme ve model olma aracılığıyla toplumsal çevrenin etkisini vurgulamaktadır. Dil gelişimine öğrenme yaklaşımı davranışçılığın ve toplumsal öğrenmenin ilkelerini izler. Skinner’in klasik kitabı Verbal Behavior (1957) davranışçı öğrenme ilkelerini dilin kazanılmasına uyguladı, ama Skinner özel varsayımlarını kanıtlayacak ya da kanıtlamayacak araştırmalar yürütmedi. Dil sorunlarının iyileştirilmesiyle uğraşan birçok uzman öğrenme yaklaşımını yararlı bulmuştur. Öğrenme görüşünün üretme kuramının bazı boşluklarını doldurduğu görülmektedir (Gander ve Gardiner, 1974: 184).

Chomsky, Skinner’in dil öğrenimiyle ilgili açıklamasını eleştirmiş ve kendisi dönüştürümlü gramer kuramını ortaya atmıştır. Chomsky koşullama modellerine itirazların şu noktalarda toplamıştır:

- Koşullanma modelleri, açıklamalarında basit kas veya salgı davranışlarını temel alırlar. Dil davranışı karmaşık bir olaydır ve basit davranışlar üzerine kurulmuş bir modelle açıklanamaz.
- Dil “yaratıcı” bir davranıştır. Çocuk daha önce hiç duymadığı cümleleri söyleyebilir. Çocuk hiç söylemediği ve duymadığı bir cümleyi pekiştiremeyeceğine göre, dilde yaratıcılık pekiştirme kavramıyla açıklanamaz.

- Dil öğreniminin temelinde koşullanma bulunuyorsa, dünyanın değişik toplumlarında değişik sosyal koşullar altında yetişen çocukların birbirinden farklı dil öğrenim şemaları göstermeleri gerekir. Lenneberg değişik koşullar altında yetişen çocukların dillerini aynı öğrenme yapısı içinde geliştirdiklerini gözlemlemiştir (Cüceloğlu, 1998: 211-212).

3. BİLİŞSEL KURAM (ETKİLEŞİMCİ GÖRÜŞ - Piaget, Bloom, Lahey)

Bilişsel görüşü temsil eden araştırmacılara göre dil gelişimi çocuğun algılama, anlama, dikkat, imgeleme, hafıza, akıl yürütme gibi zihinsel gelişimine bağlı olarak gelişir (Aydın, 1997: 43).

Bu görüşün temel hipotezinde dil kazanımında kalıtım, olgunlaşma ve çevrenin etkileşim içinde olduğunu vurgulamaktadır. Bir başka deyişle “bebekler konuşma öğrenmeye hazır doğarlar ve çevre onlara konuşma öğretir” şeklinde açıklanabilir (Baykoç, 1986: 91).

Bilişsel yaklaşımın temelinde dil öğrenmenin bilişsel gelişime dayalı olduğu görüşü vardır. Birey anlamlar geliştirdikçe sembolleri daha kolay öğrenmekte ve uzun süre onları kolaylıkla hatırlayabilmektedir. Çocuğun zihinsel faaliyetlerinin hızla geliştiği dört-altı yaş arasında, dil kullanma becerisi ve kelime zenginliği de hızla gelişmektedir (Ülgen, 1997: 151).

İlk dil kazanımının ilk bilişsel gelişmeye bağlı olduğu düşüncesi: çocukların edilgen alıcılar olarak gören üretme ve öğrenme görevlerinden ayrılmaktadır. Bilişsel görüş çocukları kavramları ve anlayışları geliştiren ve sonra demek istediklerini söyleyen sözcüklerini ve cümle yapısını etkin olarak kapan varlıklar olarak görmektedir’ Çocuklar sözcükleri bulamadıkları ya da telaffuz edemedikleri zaman onları kendileri yaratırlar. Yani çocuklar önce kavramları oluştururlar sonra onu ifade eden kelimeyi kaparlar. Küçük bir çocuk “daha fazla” ve “daha az” kavramları konusunda sınıandı. Araştırmacı biri diğerinden açıkça büyük iki şekerleme yığını oluşturdu. Çocuktan “daha fazla şekerleme olanı göstermesi “ istendi. Çocuk başaramadı. Ama araştırmacı kalkıp giderken çocuğa yığınlardan birini alıp eve götürebileceğini söyledi. Çocuğun hangisini aldığını tahmin edin! Açıkça, çocuklar kavramları, onları ifade eden sözcükleri anlamadan önce, çoğu onları pek söylemeden önce geliştirmektedirler (Gander ve Gardiner, 1974: 192). Bloom ve diğer araştırmacılar dilde sentaks kadar anlam düzenini de açıklarlar. Bloom’a göre çocuklar daha önce kazandıkları bilgiyi kodlama veya temsil edebilme aracı olarak dil öğrenirler. Ayrıca dil gelişimini daha iyi anlayabilmek için dilin özne, yüklem gibi sentaks yapılarını incelemekten

ziyade, çocukların kazandıkları kelimelerin (kavramların) anlamını incelemek gerekir. Çocuk dilinin anlam analizi yönünde yapılan araştırmalar henüz tutarlı ve yeterli sonuçlar vermemiştir.

Bu yönde yapılmış araştırmaların sonucu bize çocukların dil gelişiminde konuşmadan önce kavramları öğrendiklerini, sentaks, gramer yapılarını bilmeden önce de anlamları ifade edebildiklerini göstermektedir. Bu iddialara karşın, bilişsel yaklaşımın eleştiri aldığı en önemli nokta, çocukların anadillerini nasıl öğrendiklerini açıklayamayışıdır. Ayrıca bu yaklaşımın dikkate aldığı bir başka nokta da sosyal etkileşimdir. Dil edinme, dil öğrenme sosyal bir ortam içinde gerçekleşirse, çocuk işitmese, nasıl anadilini öğrenebilecektir (Aydın, 1997: 44).

PRAGMATİK YAKLAŞIM

Pragmatik Yaklaşımına göre dil gelişimi, ana dili öğrenme sosyal gelişim sürecinde gerçekleşir. Çocuk isteklerini, taleplerini sosyal iletişim ortamında açıklama gayretindeyken dili öğrenir. Sosyal etkileşim ortamı çocuğa dil ile ilgili linguistik içerik ve yapıyı kazanma fırsatı verdiği gibi, gene aynı sosyal ortam çocuğun kavramları anlamasına da fırsat yaratmış olur.

Pragmatik anlayışı temsil eden Bruner (1974, 1975), Babes (1976) dil gelişimi sürecinde ana-babaların ve bakıcıların önemini inceleyen araştırmacılarıdır. Bu yaklaşıma göre;

- Çocuk konuşmak için ihtiyaç duyduğu zaman dil kazanılmış olur. Çocuk en çok iletişim vasıtasıyla çevresini etkileyebileceğine inandığı zaman dili kullanacaktır.
- Erişkinler dil öğrenimi sürecini hızlandırıcı roledirler ve dil çocuk ile erişkinler arasındaki sosyal etkileşim ortamında öğrenilir.
- Çocuk bu süreç zarfında aktif bir katılımcıdır ve dil öğrenme süreci zaten var olan iletişimin bir fonksiyonudur.

Dil öğrenme probleminde sosyal ortam, iletişim gibi kavramları temel alan linguistik yapı, kavramlar ve semboller gibi hususları izah etmemektedir. Çocuk sosyal ortamda iletişim sayesinde dilini öğrenirken cümle yapıları, sembol, öğrenme ve kavram öğrenme nasıl gerçekleşmektedir, konusu pragmatik yaklaşımın açıklık getiremediği noktalarıdır.

Mevcut görüşlerin hiçbiri tek başına dil öğreniminde önemli noktaların aydınlatılmasına imkan sağlamamaktadır. Dil gelişimi sürecin muhtelif aşamalarında yaklaşımlardan biri diğerine göre, öncelikli olabilir (Aydın,

1997: 44-45).

III. DİL GELİŞİMİNDEKİ BASAMAKLAR

Başka insanların söyledikleri sesleri anlamlaştırıp, anlayabilme ve konuşabilmeyi öğrenme çocukların edindikleri en karmaşık becerilerdendir.

Bebekler doğumla birlikte bağırılar, akciğerlere oksijen alınmasıyla başlayan ses çıkarma durumu fizyolojik bir olaydır. Yeni doğmuş bebeğin ilk bilinçli kelimeyi ürettiği zamana kadar geçen sözel dil öncesi devresinde görülen bu özellikler, bütün dünya çocukları için geçerli olan karakteristik tepkiler içerir (Aydın, 1997: 47).

Bebekler daha birkaç haftalıktan itibaren sesli uyarımları algılamaya ve onlara tepkide bulunmaya başlarlar. Birinci ayda bebekler “bah” ve “pah”, “ga”ve “da” gibi heceleri birbirlerinden ayırt edebilirler. Üçüncü aydan itibaren bebekler, annelerinin sesini başka bir yetişkin hanımın sesinden ayırabilirler.

Konuşmayı öğrenmek uzun ve karmaşık bir olgudur. Çocuk 12-15 aylıkken ilk sözcüğü söyler. 12-15 aylıkken çocuk iletişimini dile hazırlık şeklinde yapar. Çocuğun gereksinimi olan iletişim bu evrede ritmiklerle, ağlama biçimleriyle ve anlamsız mırıldanmalarla ifade edilir.

1. AĞLAMA

Doğumdan sonraki ilk iki hafta sırasında bebekler genellikle ağlamanın dışında çok az ses çıkarırlar. Ağlama bir iletişim aracı niteliğindedir. Doğumdan itibaren bebekler farklı ağlama sesleri çıkarırlar. Ancak doğumda çocuğun çıkardığı sese tümüyle fizyolojik bir fenomen olarak bakılabilir. Çocuğun ilk ağlaması ivedi-gereksinimi olan bir nefes almadır. Bu kontrolsüz ve düzensizdir. İlk iki hafta ağlama düzensiz aralıklarla görülür ve çoğu kez uyku gereksiniminden kaynaklanır. Ağlama üçüncü haftadan itibaren daha az görülür. Çocuk bir aylık olmadan ağlama sırasında gözyaşı görülmez. Ağlama patlayıcı seslerdir ki, bunlar kısa zamanda anlamsız mırıldanmalar ve mimiklere dönüşürler.

Her çocuk için dil geliştikçe ağlama azalmaktadır. Çocuk yeterli sözcük dağarcığına sahip olduğu zaman hemen ağlamayı terk edemez. Bunun için önce çocuğun isteklerini konuşarak ne şekilde yerine getirebileceğini öğrenmesi gerekir. Ağlamaya ek olarak ilk aylarda bebekler bir takım basit sesler çıkarırlar. Bunlar, açlık ya da hoşnutsuzluktan dolayı hırlamaya,

aksırmaya, öksürmeye benzeyen seslerdir (Yavuzer, 1998: 68-70).

2. AGULAMA

İkinci ayın başlaması dolaylarında bebekler agulama olarak nitelendirilen sesler çıkarmaya başlar. Bu sesler çoğu zaman “oooo” ya da “aaah” gibi açık ünlüler ve fokurdama sesleridir. Ünlü harfler daha kolay aktarılır. Bazı bebekler çok fazla agular ve -belki bu sesler kendi eylemlerinin sonucu olduğu için- bundan zevk alıyor görünürler. Sağır bebekler bile hiçbir zaman taklit edecek insan sesi duymadıkları halde aguladıkları için bu eğilimin doğuştan olduğunu biliyoruz.

Çok erken bir aşamada görülen bu seslendirmelere dilin temel taşları gözüyle bakılabilir. Bunlar genellikle bebeğin rahat ve hoşnut olduğu zaman çıkardığı ünlü harflerden oluşur ve dünyanın her yerindeki çocuklarda görülür. Bu sesler öğrenilmemiş ve geneldir.

Bebek kendisine bir şey söylendiği veya başla işaret edildiği zaman güler ve bağırır. Mırıldanma veya agulama çağında bebek bu hareketinde teşvik edilmelidir. Annenin bu sesleri çocukla beraber tekrar etmesi teşvik yerine geçer. Zira, çıkarılan sesler ses çıkarmak için birer uyarıcıdır ve annenin buna karışması uyarıcıyı kuvvetlendirir. Çocuğu ile beraber agulayan, mırıldanan ve konuşan bir annenin çocuğunun, bunları yapmayan bir annenin çocuğundan daha erken konuşmaya başladığı gözlenmiştir.

Mırıldanma veya agulama, çocuğa bütün ses mekanizmasını serbestçe hareket etmesini öğreten en iyi yoldur (Gander ve Gardiner, 1974: 174; Jersild, 1979: 480; Yavuzer, 1998: 70).

3. CIVILDAMA (COOING: KUMRU GİBİ SES ÇIKARMA)

Altı ay civarında çocuk kendiliğinden cıvıldaama davranışı göstermeye başlar. Bu sesler ilk başlarda genel insan sesleri olarak kendilerini gösterirler. Fakat kısa bir zaman içinde, bebek çevresindeki insanların konuştuğu dilin fenomenlerini andıran sesler çıkarmaya başlar. Seslerin herhangi bir yapısı ya da anlamı yoktur. Fakat çocuk ses çıkarma organlarını kullanmaktan büyük bir zevk alır ve her fırsatta tekrar tekrar bu sesleri çıkarmaya devam eder.

İlk başlarda bebekler birbirlerine son derece benzeyen evrensel sesler çıkarırlar. Bebeklerin çıkardığı seslerin türü ve miktarı bölge, ırk ve dil faktörlerinden etkilenmezler (Cüceloğlu, 1998: 209).

Kurumsal olarak, ilk cıvılda evresindeki bebekler, çevrelerindeki konuşma dilinde duymuş olsalar da olmasalar da, insanın konuşma aygıtının yetenekli olduğu herhangi bir sesi üretebilirler. Zamanla bebek çevresinin diline yabancı sesleri bırakır. Son cıvılda evresinde bebekler sıklıkla işittikleri sesleri çıkarırlar; aynı zamanda “ga ga ga” , “ba ba ba” gibi heceleri söylemek gibi heceleri söylemek için ünlüleri ve Ünsüzleri tekrar tekrar birleştirmeye ve büyüklerin dilinin tonlama, ritm ve vurgulama örüntülerini kullanmaya başlarlar (Gander ve Gardiner, 1974: 174). Çocuk doğduğunda değişik insan dillerini konuşabilecek bir ses hazinesiyle doğar, daha sonra hızla kendi toplumunun dilinde uzmanlaşmaya yönelir (Cüceloğlu, 1998: 209).

Heceleme yaşı 3 ile 12 ay arasındadır, ama tam kesinliği çocuk 8 aylıkken kazanır. Çocuğun hecelemeğe başlaması ve bunu bırakması, vokal mekanizmanın gelişmesine ve bu mekanizmayı kullanmaktaki isteğine bağlıdır. Çocuklar, anne babaları kendileriyle konuştuğları sürece daha iyi seslendirme yapabilirler.

Heceleme daha sonra konuşma dilinde kullanılan değişik olguların pratiğini sağlama konusunda önemli rol oynayabilir. Altıncı aydan sekizinci aya doğru üretilen gerçek sözcükler çocuğun diline egemen olmaya başlar. Yedinci ve sekizinci aylarda çocuğun aynı hece kalıplarını birbiri ardına sıraladığı ve tekrarladığı görülür. Heceleme sözlü pratiktir, dile gerekli olan şekilli hareketlerin gelişmesi için temeli hazırlar (Yavuzer, 1998: 71).

Sağır bebekler özel bir eğitim almadan ilk cıvılda evresinin ötesinde ilerleme gösteremezler. Sağır çocuklarda çevredeki seslerin etkisi söz konusu olmadığı için, bu çocuklarda cıvılda görülmez (Aydın, 1997: 48).

4. TEK SÖZCÜK

Bebek genellikle birinci doğum günü dolaylarında ilk anlaşılır sözcüğünü söylediğinde cıvılda evresi sona erer; bu, dil öncesi gelişimden dilsel gelişime geçişi gösterir.

Bir yaş civarındaki bebeklerin öğrenmeye ve söylemeye başladıkları dilde bulunan gerçek kelimeler toplumsal dilin ilk başlangıcını gösterir ve ilk başlarda yetişkinlerin diline pek benzemez, zamanla yetişkinin konuştuğu dille çocuğun konuştuğu dil birbirine benzemeye başlar (Cüceloğlu, 1998: 209).

Dilsel gelişimin başlangıcını belirlemek her zaman kolay değildir, Çünkü bazı cıvıdamalar bebek sözcükleri kullanmaya başladıktan sonra da sürebilir

(Gander ve Gardiner, 1974: 175). Çocuğun ilk anlamlı konuşmaları “baba”, “mama”, “dede”, “bay bay” gibi tek sözcüklerden oluşur. Bebekler ilk sözcüklerini bir kez söylediklerinde, çocuğun cümlelerden çok tek tek sözcüklerle konuşması aylar sürer.

Önce bir çocuk, genellikle tek kelime kullanır ve bunlar bir kaide olarak kısa kelimelerdir. Ancak bunlara, tek kelimeli cümleler ismi verilebilir. Çünkü kelime çoğunluğu bir cümlenin işini görmektedir. “Anne” kelimesi “Anne buraya gel”, “Anne gitme”, “Anne bak” vb. manaya gelir. Bu dönemde çocukların ifadeleri, içinde buldukları durumla birlikte yorumlanmalıdır. Çocuk kapıyı gösterip “afta” diyerek “dışarı çıkmak istiyorum” cümlesinin anlamını ifade edebilir (Baykoç, 1986: 93). Çocuğun konuştuğu kelime hazinesi de konuşma dilim anlama iktidarını yansıtmaz. Aksine olarak çok ufak bir çocuk, dili bir hayli anlar (Sandström, 1971: 98).

Çocuğun ilk sözcüklerine jestler eşlik eder. İlk sözcüklerin anlaşılması çoğu zaman kolay olmaz. Çocuğun sözcük dağarcığı ile yetişkinin kelime hazinesi arasında büyük bir uçurum olduğu için çocuk, anlaşılmaz sözcükleri sıralamakla yetinir (Yavuzer, 1998: 28).

İlk sözcükler genellikle isimlerden oluşmuştur. İsimlerden sonra günlük konuşmalarda sıkça kullanılan “at, ver, git” gibi fiiller kullanılmaya başlanır. Öğrenilen isimler genellikle çocuğun günlük yaşantısında en sık gördüğü, kullandığı nesnelere veya şahısların isimleridir (anne, baba, top, su). Ayrıca hareket halindeki nesne isimlerinin kullanılması, telaffuz edilmesi de öncelik alır (Aydın, 1997: 50).

Çocuk hay hay, miyav, tik tak, çuçu gibi taklit edilebilen sesleri de kullanır. Tek sözcüklerin çoğu bir iki heceden oluşur. Shirley bir araştırmasında çocukların iki yaşına kadar kullandığı kelimelerin % 70’ mm tek heceli kelimelerden ibaret olduğunu saptamış bulunuyor. Aynı şekilde çocukların büyük bir kısmı, kelimelerden bir iki hece atıp onları kısaltarak da kullanırlar.

Eğer bebekler gerçekten bütün bir cümleyi tek bir sözcükle anlatabiliyorlarsa bu onların bilişsel gelişiminin dil gelişimlerini açığının bir göstergesidir. Ancak bu tek sözcüklü konuşmaların gerçekten doğru olup olmadığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Genellikle bebekler cümleleri kendileri üretmeden önce başkalarının cümlelerini anlarlar (Gander ve Gardiner, 1974: 176).

Çocuklar kazandıkları ilk sözcükleri genellikle başka nesnelere içinde genişletirler. Mesela “köpek” sözcüğünü “koyun” ve “at” için de

kullanabilirler. İlk sözcüklerin yaklaşık % 75'i genişletilmektedir (Baykoç, 1986: 93-94). Bu genişletmede nesnelere biçimsel veya işlevsel özellikleri rol oynayabilir. Kedi, köpek ve oyuncak tavşana hepsi kürklü ve dört ayaklı olduğu için "pisi" demek gibi. Çevre ile etkileşimin artmasıyla bu genel kavramlar çocuk tarafından ayırıcı özelliklerine indirgenip incelenir. Nesnelere arasındaki ayrılıklardan haberdar oldukça bu farkı belirtecek yeni bir terim arayacaktır.

Kelime sayısı en fazla iki ve beş yaşları arasında artar, daha sonra kelime hazinesi büyümeye devam eder, ancak artış o kadar hızlı değildir. ki yaşındaki çocuk ortalama 50 kadar kelime bilir. Üç yaşındayken bildiği kelime sayısı 1000 civarındadır. Beş yaşında 2000 kadar kelime bilir.

5. TELGRAF KONUŞMASI (İKİ SÖZCÜKLÜ KELİMELELER)

18 ay civarında çocuklar iki kelimelik kısa cümleler kurmaya başlarlar. İki üç kelimelik cümleler telegrafik söz adı verilen bir yapı gösterirler. Çocuk "Baba seninle beraber parka gidelim" düşüncesini "Baba park git" telegrafik cümlesiyle ifade eder. "anne gel!", "Baba al" gibi cümleler çocuğun dilin gramatik yapısıyla ilgili ilk çabalarını gösterir (Cüceloğlu, 1998: 210).

Telegrafik (İki sözcüklü cümleler), isim ve fiillerden oluşan cümlelerdir ve dilbilgisel çekim ekleri henüz kullanılmamaktadır. Çocuğun söyledikleri durum içinde değerlendirilmelidir. Örnek "anne çorap" cümlesinin bir anlamı "annenin çorabı" diğeri "anne çorabını giydi" anlamını taşımaktadır (Baykoç, 1986: 94). Çocuğun sürekli çevresinde bulunan anne baba ve kardeşler, onun zihnindeki bağlamı bildikleri için hemen ne demek istediğini anlar, ama bir yabancı, çocuğun ne demek istediğini anlamakta zorluk çeker (Cüceloğlu, 1998: 20). Çocuk telegrafik konuşmada anlatmak istediği manayı temsil etmeyen sözcük veya ekleri terk ederek konuşur.

Brown (1973) telgraf konuşması evresinin başlarında küçük çocukların cümlelerinin çoğu zaman, "Babam evde" anlamında "Baba ev" şeklinde özneyi ve tümleci bir araya getirdiğini göstermektedir. Çocuk daha sonra "Anne, oku" ya da "öykü oku" örneklerinde olduğu gibi olasılıkla daha çok özneyi ve eylemi bir araya getirir, birleştirir.

Daha sonra bu örüntüler çoğu zaman özne-eylem-tümleç (ayı-yemek kurabiye) biçiminde ya da özne-eylem-yer (Baba oturmak buraya) biçiminde üç sözcüklü cümlelere doğru genişler. Bu örüntüler derece derece genişler ve dört-beş sözcüğü birleştiren evreler kurulur. Genellikle doğru fil formları, mülkiyet takıları, tanımlıklar ve diğer bağlayıcılar kullanılmaz.

6. TAM CÜMLELER

İki ve üç yaştan sonra çocuklar cümlelerine sıfatları, zarf ve zamirleri, bağlaçları ve ekleri katarak daha uzun cümleler kurmaya başlarlar. Çocuğun kullandığı lisandaki karmaşıklık artışı onun düşüncelerinde artan karmaşıklığın bir aynasıdır. Karmaşıklık seviyesinde artış bireysel farklılıklar gösterebilir, bazı çocuklarda bu süratle artarken bir diğerinde daha yavaş bir seyir gösterebilir (Arkonaç, 1993: 307). Genellikle bütün kültürlerde, çocuklar dört yaş dolaylarında, o dilin gramatik yapısını tamamıyla kazanmış olurlar (Baykoç, 1986: 95).

Çocuk daha ziyade olumlu cümleler kurma eğilimindedir. ikinci derecede soru cümleleri ve üçüncü derecede de olumsuz cümleler üremektedir. Çoğul ve tekil cümleler yanlış kullanılabilir. 3-4 yaş çocuklarının cümleleri gramer kuralları açısından yarı yarıya doğru kurulmuş cümlelerdir. Ben merkezli konuşma özelliği yaklaşık 7 yaşma kadar devam eder (Aydın, 1997: 52).

Üç yaş çocuğunun ifadelerinde çocuklara özgü gramer egemendir. İfadelerinin % 80'i yabancılar tarafından da anlaşılabilir. Dört yaşında çocuk hemen hemen bir yetişkin gibi konuşur. Hiç durmaksızın “Neden?”, “Ne zaman?”, “Nasıl?” ve “Niçin?” sorularıyla sözcüklerin anlamlarını ısrarla sorar. Anne-baba çocuğun sorularını hassasiyetle ele alarak yanıtlamalıdır (Yavuzer, 1998: 208).

Çocuk 3 yaşında 300 civarında kelime bilmekte ve kendi kendine, uzun süren konuşmalar yapmaktadır. Dili büyük bir istekle kullanmakta ve yeni kelimelere karşı ilgi duymaktadır. Bu evrede çocuk konuşurken başkalarının görüş açısını dikkate almamaktadır. Çocuk “ve” kelimesini kullanmakta ve düşüncelerini ekleyebilmektedir. Dil gelişimi aşağı yukarı 10 yaşına kadar, zihinsel gelişimine paralel olarak devam edecektir.

Günümüzün çocuğunun dünkülere göre daha çok sözcüklü cümlelerle konuşmasını, Mc. Carthy radyo ve TV’ lere, okul öncesi eğitim kurumlarının açılmasına, ana babalar çocuklarıyla daha yakından ilgilenmelerine ve şimdi daha iyi olan ekonomik koşullara bağlıyor. Mc Carthy ayrıca, öğrenim ve sosyo-ekonomik düzeyi yüksek grubun çocuklarının daha uzun ve karmaşık cümleler kurma şansına sahip olduklarını vurguluyor (Yavuzer, 1998: 95).

IV. DİL GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1. Sağlık: Şiddetli ve uzun hastalıklar, çocuğun konuşmasını bir yada iki yıl

erteleyebilir. Hastalık nedeniyle başkalarıyla haberleşmesinin kısıtlanması da onun konuşmasını geciktirir.

2. Zeka: 2 yaşına kadar çocuğun çıkardığı seslerle zekasının ilişkisi olmamasına rağmen, 2 yaşından sonra dil gelişimiyle IQ arasında sıkı bir ilişki olduğu görücü ağır basmaktadır. Konuşmada erkenci olan çocuklar genellikle normal ya da normalin üstünde zekalı çocuklar olmaktadır. Dil zekaya bağlı olarak gelişir.

3. Sosyo-Ekonomik Durum: Sosyo-ekonomik durumu iyi ailelerin çocukları erken ve düzgün konuşurlar. Çocuğun dil gelişiminde çocuğun okuduğu kitap sayısı, ana babanın onunla meşgul olma derecesi ve oynadığı oyunların da rolü söz konusudur. Ana-babasıyla uzun süre birlikte olan çocuk, daha düzgün konuşur.

4. Cinsiyet: Konuşma konusunda erkek çocuklar her zaman kızlara göre geride kalırlar. Onların cümleleri daha kısa ve daha çok yanlışlı, sözcük dağarcıkları daha kısırdır. Mc. Carthy'e göre ilk yıllarda cinsiyet farkı yoktur, Çocuklar annelerini örnek alarak hecelerler. Ancak bir süre sonra kızlar anneyi, erkekler de babayı örnek almaya başlarlar. Çocukluk sırasındaki yakın anne-kız ilişkileri kızların çabuk ve yanlışsız konuşmalarında yardımcıdır.

5. Aile İlişkileri: Bakımevlerinde büyüyen çocuklar, aile içinde büyüyen çocuklara oranla daha az hecelerler. Bunların daha geç konuşmayı öğrenmeleri sıkı kişisel ilişkilerin dil gelişiminde önemli etken olduğunu göstermektedir. Bu konuda ailenin genişliği de önemlidir. Ailede tek olan çocuk annenin ilgi merkezi olduğu için daha çabuk, iyi ve düzgün konuşma olanağına sahiptir.

6. Konuşmaya Teşvik: Kendileriyle konuşulan ve ilgi gösterilen çocuklar konuşmak için cesaretlenir. Okul öncesi çocuğa kitap okunduğunda TV seyretmesine izin verildiğinde ve oyun grupları içine sokulduğunda, çocuğun konuşmak için daha çok cesaretlendiği görülmüştür (Yavuzer, 1998: 95-97).

7. İkizlerin ve "Tek Çocukların" Dili: İkizlerin, iki-beş yaşları arasında, tek çocuklardan daha yavaş bir dil gelişimi gösterdikleri ortaya konmuştur. İkizler, birbirleriyle, daha az kelime kullanarak anlaşmanın sırrını bulabiliyorlar. İkizler arasında el-kol işaretleri, jestler, mırıldanmalar, kelime ve cümlelerin yerini kolayca olabilmektedir (Jersild, 1979: 497).

VI. KONUŞMAYI GECİKTİREN ÖGELER

Nörolojik, organik ve sağlık bozukluğu olmadığı halde konuşmayı geciktiren öğeler:

Münakaşa : Dilin sürekli münakaşa etme aracı olarak kullanıldığı bir ortamda yetişen çocuklar, konuşmaya karşı olumsuz bir tutum içine girebilir ve konuşma isteğinde bulunmayabilirler. Bu durumda konuşma gecikebilir.

Duygusal Çatışma: Sevgi, şefkat gereksinmelerinin anne baba tarafından doyurulmaması, kardeş kıskançlığı, kaza ya da diğer şoklar duygusal çatışmaya yol açarak, çocuğun konuşma gelişimini geciktirebilir.

Aşırı Düşkünlük: Anne-babanın çocuğuna aşırı düşkün olduğu çevrede, çocuğa yeterince konuşma fırsatı verilmez. Çocuk daha isteğini sözle ifade etmeden, ihtiyacı yetişkin tarafından fark edilir ve anında karşılanır. Böyle bir ortamda yetişen çocuk, üç-dört yaşlarına geldiği halde konuşamayabilir.

İlgisizlik: Yakın çevresindeki kişilerin çocuğun konuşma atılımlarını ödüllendirmemeleri, onunla yeterince konuşmamaları, masal, öykü, kitap okumaları sonucunda, çocuğun sözlü uyarıcı bakımından yetersiz bir çevrede yaşaması, dil gelişimi açısından yaşlılarından daha geride kalmasına sebep olur (Aydoğmuş vd., 1990: 29-30).

VI. DİL EKSİKLİKLERİ

Bütün çocuklar bazı telaffuz eksiklikleri gösterirler. Ancak bu durumun uzun sürmesi halinde bir sorun olarak ele alınmalıdır. Bu eksiklikler hatalı öğrenmeye bağlıysa, kısa sürede düzeltilebilir. Dil mekanizmasının eksikliğine dayanıyorsa, bu daha uzun süreli ve düzeltilmesi daha zor bir sorundur. Dildeki eksiklikler ikiye ayrılır:

1. DİL HATALARI

18 ayla 3-4 yaş arasında genellikle tüm çocuklar telaffuz hataları yaparlar. Çocuksu konuşmadan gelen hatalar genellikle yanlış öğrenmeden kaynaklanır. Ayrıca çocuk, kendisine telaffuzu zor gelen sözcükleri değiştirerek ya da heceleri atarak bu hataları yapar. Telaffuzda yapılan önemli hatalar:

- Genellikle sözcüğün ortasındaki bir ya da iki heceyi söylememe,

- Sözcük yada heceleri değiştirme,
- Az kullanılan sözcüklerin içinde harf ve hece değişikliği yapma,
- Objelerin adlarını değiştirme.

2. DİL BOZUKLUKLARI

Bazı dil bozuklukları organik nedenlere dayanırken çoğunlukla, çocuğun duygusal bakımdan kırıklığa uğramasının etkisi görülür. Bu bozuklukları gösteren çocukların bir çoğunun doğumunun problemlili olduğu, yemek konusunda kendilerine baskı yapıldığı, evde ve okulda çeşitli sosyal uyum bozuklukları gösterdikleri saptanmıştır. Dil bozuklukları daha çok anne ya da babanın aşın otorite gösterdiği evlerde görülür (Yavuzer, 1998: 97-98).

Dilde mevcut eksiklikleri yaş ilerledikten sonra telafi etmek, küçükken edinilen uygun olmayan tecrübelerin bir sonucu olarak meydana gelen hareket, sosyal ve intibakı yetersizlikleri düzeltmekten daha güçtür. Gesell'e göre çevrenin dil bakımından kusurlu olması, zihni gelişmeyi hem aşağı bir seviyede tutar hem de onu fakirleştirir (Sandström, 1971: 101).

VII. KEKEMELİK

Kekemelik, seslerin, hecelerin, sözcüklerin söylenmesinde işitilebilir veya sessiz tekrar ve uzatmalar biçiminde sözlü anlatımın akıcılığındaki bozukluk olarak tanımlanabilir (Yavuzer, 1998: 98). Kekemeliğin sebepleri hakkında uzun bir süredir fikirler yürütölmüştür. Aristo kalın ve kısa bir dilin özellikle kekemeliğe yol açacağını düşünürdü ve 19. yy'ın ortalarına kadar kekemelerin dili çoğu zaman ameliyat edilirdi. Bu da daha büyük konuşma bozuklukları meydana getirir ve çoğunlukla hastayı sakat bırakırdı (Sandström, 1971: 102).

Kekemelik, konuşmada tutukluk, bocalama ve tekrar normal konuşmaya dönüş gibi belirtilerle 3-4 yaşındaki çocuklarda başlayabilir. Asıl kekemelik tablosunun gerçek yerleşimi daha çok 5-6 yaşlarında olur.

Çocukların çoğunlukla 2.5-3.5 yaşlar arasında kekemelerinin nedeni, bu sırada çocuğun özellikle heyecanlıyken düşünceyle dilini birbirine karıştırmamasından kaynaklanmaktadır. Sözcük dağarcığı kısıtlı olmasına

karşın, çok şey söylemek isteyen, çok şey çocuk konuşmada zorluk çeker ve kekeler. Ayrıca haberleşmede uğradığı düş kırıklığı ve sosyal ilişki kurmakta endişeli oluşu da çocuğu kekemeliğe götürür.

Çocuğun kekeme olmasında etkili olan diğer bir faktör de, yetersiz ilgi ve sevgiyle çocuk ayırmadır. Çocuğu kekemeliğe götüren koşullar çocuğun beslenme bozukluğu görmesine, uyku sorunları olmasına ve geceleri sık sık kabus görmesine neden olur (Yavuzer, 1998: 98-99).

Johnson, kekemeliğin erkek çocuklarda, kızlardakinden iki kat daha fazla olduğunu görmüştür (Sandström, 1971: 103).

EBEVEYN ATİTÜTLERİNİN ÖNEMİ

Kekeme çocukların ebeveynleri ile kekeme olmayanların anne-babaları karşılaştırıldığında çocukların konuşmalarına karşı takındıkları atitütler arasında çok büyük farklar görülmüştür. Üç-dört yaşındaki çocukların konuşmalarında hecelerin tekrar,çeşitli seslerin uzatılması ve tereddütlü duruşların bulunması tamamıyla normaldir. Bazı anne-babalar bu fenomenleri kekemeliğin ilk işareti olarak alırlar ve çocuğa konuşurken dikkat etmesini tembih ederler. Buna karşılık bazı ebeveyn de olayı sakince alırlar.

Kekemelerin ebeveyninin çoğunun birinci gruptan olduğu görülmüştür. Hataları endişe ile düzeltilmeyen çocuklar, genellikle kekeme olmamaktadır. Kekemeliğin özellikle solak çocuklarda görüldüğü düşünülmekte ise de Johnson bu teoriyi destekleyecek delil bulamamıştır (Sandström, 1971: 103).

VIII. LİSAN ÖĞRENME VE KRİTİK DÖNEMLER VE İKİNCİ LİSAN ÖĞRENİMİ

Çocuklar yetişkinlerden daha kolaylıkla lisan öğrenmektedirler. Bu durum lisan öğreniminde kritik bir dönemin olduğu düşüncesini akla getirmektedir. Bu dönemin kabaca 3 aydan (puberteye) kadar uzandığı düşünülmektedir. Çeşitli kaynaklardan lisanda kritik dönemle ilgili bulgular gelmektedir. Tek başına alındığında bu bulguların hiçbir ikna edici değildir ama bütünü ele alındığında dikkat çekici hale gelir.

ANA LİSANI ÖĞRENME

Bütün normal çocuklar ortalama 4 veya 5 yaşlarında ana lisanlarını mükemmel bir şekilde kazanmış olurlar (Arkonaç, 1993: 308).

Ana lisanı öğrenmede kritik dönemlerin olduğuna dair kanıtlar vardır. Bunlardan bazıları yalnız bırakılan ya da vahşi koşullarda büyüyen çocuklardan gelmektedir. Altı yaşma kadar lisandan mahrum kalan Isabelle, normal bir dil kullanımına erişirken, yalnızlığı 14 yaşında sona eren Genie, lisanını, temel kavram ve kurallardan öteye götürememiştir. Bu bulgu bizi şu fikre götürmektedir. Isabelle bulunduğu muhtemelen lisan için geçirilen kritik dönemin ortalarında idi ve bu sebeple de kısa bir sürede normal bir lisan gelişimini tamamladı. Ama Genie, puberte devresine henüz girmiş ve kritik dönemin de sonlarında idi. İşte bunun içi belki ancak lisanın temelini kazanabilmiş ama daha öte işlemleri kazanamamıştı.

İKİNCİ LİSAN ÖĞRENİMİ

Çocuklar ikinci bir lisanı çabucak öğrenebilmekte, o lisanı konuşanlar gibi konuşabilmektedirler. Bu durum yetişkinlerde daha az görülmektedir (Arkonaç, 1993: 316-317). Mc. Carthy küçük çocukların yabancı dilin ses ve duyuş özelliklerine karşı çok keskin bir kulakları olduğunu, daha ileri yaşlarda ise, çocukların ve büyüklerin, dil öğrenirken, daha çok dilbilgisi, kavram ve anlam üstünde durduklarını ve birincilerin bu nedenle daha üstün bir durumda olduklarını belirtiyor. Çocuklar büyüklerden farklı olarak, ikinci bir dili, tıpkı birinci dili öğrenir gibi öğreniyorlar (Jersild, 1979: 499).

IX. DİL VE DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ

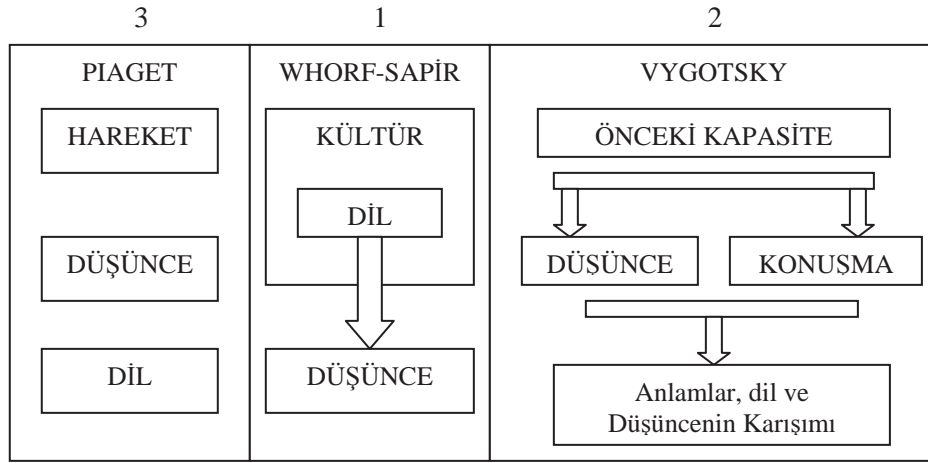
Dil ve düşüncenin gelişimi bireyin, çevresiyle etkileşiminde ve kavrayarak öğrenmede temel oluşturur. Dil ve düşünce dış dünyayı yöneten kuralları anlama yeteneğini yansıtır (Ülgen, 1997: 150).

Dil ve düşünce arasındaki ilişki değişik biçimlerde ifade edilmiştir. (1) Düşünce dilden bağımsızdır. Dil düşüncenin ifadesi için gereklidir, ama düşüncenin varlığı için dile gerek yoktur. (2) Bir kısmın konuştuğu dilin türü, o kişinin düşüncesinin içeriğini ve biçimini belirler. Düşünce ancak belirli bir dil ortamında oluşabilir, düşünceyi dilden ayrı düşünemezsiniz(

Whorf, 1956). (3) Dil ve düşünce birbirlerini etkiler.

Dil hem algısal süreçleri etkiler, hem de belirli tür düşüncelerin daha kolaylıkla ifade edilmesini sağlar. Fakat dil, düşüncenin içeriğini bütünüyle belirleyemez. Dil ve düşünce birbirlerini karşılıklı sürekli olarak etkiler (Cüceloğlu, 1998: 150).

Dil ve düşünce ilişkisi, farklı yaklaşımlarda farklı açılardan ele alınmıştır.

Kaynak: (Gardner ve Sperry, 1974).

1. KÜLTÜREL GELİŞİMİ DESTEKLEYEN BİLİM ADAMLARINA GÖRE DİL VE DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ

Whorf ve Sapir'e göre, bir kültürün dili, o kültürün insanının düşünce biçimini kararlaştırır. Çünkü kültürler dili, dil de düşünceyi oluşturur. Her kültürde üretilen değerler, düşünceler, o kültürün içeriğini oluşturur. Dil de bu içerikte belli bir yapıyla oluşur.

Bireyin ilk algılama şekli, dünyanın her yerinde aynıdır. 0, dil öğrenmeye başladığında, kendi kültürünün yapısına özgü dil mantığını da birlikte öğrenir. Bu mantık, obje ve olayların nedenlerini incelemede bireyin düşünme yöntemi yönlendirir. Çocuk konuşmaya başladığı zaman, öğrendiği dilin mantığına göre neden bulur. Bu nedenlerle dil, kültürden kültüre farklılık gösterir.

2. KALITSAL KAPASİTEYİ BENİMSEYEN VYGOTSKY'E GÖRE DİL VE DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ

Vygotsky, çocuğun temelde düşünme ve konuşma kapasitesi olduğu, iki yaş dolayında bu kapasitelerin bütünleşerek (içsel konuşmaya bireyin kendi kendine sorması ve cevap aramasıdır) girdiğine işaret eder. İçsel konuşmada çocuk, dili sebep bulmaya bir araç olarak kullanır. Kavram geliştirmede çocuğun karşılaştığı kelimeler, onu yavaş yavaş, öğeleri gruplanmaya yönlendirir ya da düşünceleri ifade etmesini sağlar. Sonuçta birey kendi düşünce ve dilini tam anlama düzeyinde bütünleştirir.

Hangi kültürde olursa olsun, hem dil kullanma hem de sağlıklı düşünme becerisi, etkileşim ortamında sağlıklı bir iletişimin gereğidir.

3. BİLİŞSEL YAKLAŞIMI BENİMSEYEN PİAGET'YE GÖRE DİL VE DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ

Bilişsel yaklaşımı benimseyen psikolog ve eğitimciler dil öğrenmenin, anlam kazanmaya dayalı olduğunu vurgulamaktadırlar. Örneğin, Piaget çocuğunun "az" ve "çok" duyu-hareket yoluyla, "az" ve "çok" kavramlarını oluşturduktan sonra kullanma kullanmaya başladıklarına ; dilin mantığı değil, mantığın dili yapısallaştırdığına dikkat çekmektedir. Piaget'ye göre, dil, düşüncenin üstünde saydam bir örtüdür. Bireyin gelişen duyu ve düşüncelerini yansıtır. Örneğin; konuşamayan sağır bir insan, düşünsel açıdan, duyan ve konuşan bir çocukla karşılaştıracak kadar gelişebilir (Ülgen, 1997: 152-153).

Piaget'ye göre 3-6 yaş arasındaki konuşmalar "ben merkezli"dir. Ben merkezli konuşma, "çocuğun oynarken ya da çalışırken kiminle konuştuğunu, başkası tarafından dinlenip dinlenmediğini bilme ihtiyacı duymadan yaptığı konuşma" olarak tanımlanmaktadır (Yavuzer, 1998: 193-194).

X. KONUŞMA GELİŞİMİNİ DESTEKLEMELİK İÇİN NELER YAPILABİLİR?

Annenin bebeği ile hiçbir şekilde konuşmamış olması sonucunda, çocukla normal dışı sessizlik görülmektedir. Hazır olmadığı ve yeterince istemediği halde çocuğu konuşmaya zorlamak da aynı şekilde onun konuşmayı reddetmesiyle sonuçlanacaktır. Bebekle konuşmak, onun çıkardığı sesleri desteklemenin en iyi yoludur. Çocuğun konuşması için baskı yapıldığında, çocuk, sözcükleri içinde tutar hale gelmektedir.

Çocukların ağzından sözcükleri adeta kapmaya çalışan birçok ebeveyn, bazen çocuğun istediği bir oyuncu doğru adıyla dile getirinceye kadar vermeyi reddetme gibi bir tutum sergileyebilmektedirler. Bunun üzerine çocuk hiçbir şey söylememeyi tercih etmekte ya da yanlış sözcük söylemektedir. Çocuklarını daha yavaş ya da anlaşılır konuşmaları için sürekli uyaran anne-baba da çocuğu suskunluğa itmektedir. Doğru yaklaşım ; kaygısız şekilde davranmak, çocuğa oynamak istediği oyuncu vermek ve oyuncuğun adını söylemesi için asla ısrar etmemek, çocuklarla düzenli bir şekilde konuşmayı sürdürmektir. Ancak çocukla hiçbir zaman kendi diliyle (bebek dili kullanarak) konuşmamalıdır. Çünkü bu onun bir objeyi iki isimle adlandırmasına yol açabilir.

Çocukla bol ve düzgün cümlelerle konuşmak, onun sözcük (kavram) bilgisini artırır, dil gelişimini hızlandırır. Dil gelişimi yeterli düzeyde olan, yani ana dilini iyi öğrenen bir çocuk, gelecekte iyi bir okuyucu olmaya yarı yarıya hazır demektir.

Üstün Dökmen araştırmasında, okuma eğitiminin, okuma yazma eğitiminden önce başlaması gerektiğini vurgulamakta, bir insanın yetişkinlikte sahip olacağı okuma becerisinin temellerinin o insanın çocukluğunda, ilk sözcükleri söylemeye başladığı çağda atıldığını, ortaya koymaktadır (Yavuzer, 1998: 117-119).

Okul öncesi eğitim kurumlarında gösterilen ana dili etkinlikleri çocukların yeni kelimeler öğrenerek kelime dağarcıklarının genişlemesine, kelimeleri yerinde ve doğru kullanabilmelerine, düşüncelerini dil aracılığı ile ifade edebilmelerine yardım etmektedir. Bu etkinlikler bilmeceler, tekerlemeler, şiirler, parmak oyunları, hikaye ve masallar ile çocuklarla bir konuya yönelik olarak yapılacak konuşma ve tartışmalar olabilir. Anadili etkinlikleri üç aşamada planlanabilir: Hikaye öncesi etkinlikler; Hikaye anlatma; Hikaye sonrası etkinlikler.

Hikaye öncesi etkinlikler bilmeceler, tekerlemeler, şiirler, parmak oyunları ve çocuğun söyleyebileceği, anlayabileceği şekilde olmasına dikkat edilmelidir. Çocuklarla konuşma, hikayeye geçmeden önce çocukları zihinsel ve psikolojik yönden dinlemeye hazırlama, hikayeye ilgilerini çekme hikaye içindeki bazı yeni sözcüklerin, kavramların açığa çıkmasına ve çocukların dili kullanılmasına yardım etmektedir.

Anadili etkinliklerinin hikaye anlatma aşamasında ise, öğretmenin o günkü konuyu destekleyerek, amaca uygun, çocukların yaş ve gelişim düzeyine uygun, çocukların hoşlanacakları bir hikaye ya da masalı önceden seçmiş olması gerekir. Öğretmen hikayeyi jest ve mimiklerini kullanarak sözlü

anlatabileceği gibi, kitaplar ve bunun yanı sıra değişik hikaye anlatma araçlarını da kullanabilir. Hikaye ve araç seçiminden sonra çocukların öğretmeni ve kullanacağı aracın resimlerini rahatça görebilecekleri şekilde oturtulması gerekir. Bu etkinliklerin uygulanmasında en önemli olan ise öğretmenin konuşması (diksiyonu) ile çocuklara anadillerinin çok iyi bir örneğini model olarak sunmasıdır.

Hikaye sonrası etkinlikte, o gün ele alınan şiir ya da hikayenin ya da başka bir olayın çocuklarla beraber canlandırılması vardır. Bu etkinlik çocukların yaratıcılıklarının geliştirilmesinde önemli bir yer tutar. Çocuğun anadilini öğrenebileceği ve kullanabileceği etkinliklerin çok iyi planlanmış olması gerekmektedir (Tür, 1986: 154-157).

SONUÇ

Dil gelişimi bireyin çevresiyle etkileşmesinde temel oluşturur. Çünkü iletişimsiz bir etkileşim düşünülemez. Etkileşimi başlatma ve sürdürme bireylerin iletişim kurma, bilgileri anlama, üretme ve ifade etme becerilerine dayalıdır.

İletişim kurmanın en önemli aracı da dildir. İnsanlar tarafından üretilen ve geliştirilen kavramlar ve anlamları sembollerle, dille ifade edilir. Dil gelişimi incelendiğinde insanoğlunun müthiş yeteneği daha somut olarak ortaya çıkmaktadır. Başlangıçta “tek kelime” dönemi şeklindeki çocuk dili, çocuğun dört-beş yaşlarına gelmesiyle neredeyse yetişkinlerin sahip oldukları gramer yapılarına ulaşmaktadır. Dil gelişiminin şekli tüm çocuklar için aynıdır. Dil sosyal bir üründür. Kültür içerisinde her birey dilini sosyalleşme sürecinde toplumun diğer üyeleriyle etkileşimini sürdürerek geliştirir.

Çocukta dil gelişimini açıklamaya yönelik kuramsal yaklaşımların hiçbiri tek başına önemli noktaların aydınlatılmasına olanak sağlayamamaktadır. Dil gelişimi sürecinin değişik aşamalarında kuramsal yaklaşımlardan biri diğerine öncelikli olabilmektedir. Bunlardan herhangi birinin genel kabul görmesi, öne çıkması diğerlerinin yetersiz veya geçersiz olduğu anlamına gelmemektedir. Bu kuramsal yaklaşımlar bütüncül anlamda birbirini destekler niteliktedir.

KAYNAKÇA

- ARKONAÇ, Sibel (1993). Psikoloji Zihin Süreçleri Bilimi, Alfa Yayınları, İstanbul.
- AYDIN, Betül (1997). Çocuk ve Ergen Psikolojisi, M.U. Vakfı Yayınları, İstanbul.
- AYDOĞMUŞ K. ve diğerleri (1990). Ana-Baba Okulu, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BAYKOÇ, Necati (1986). Çocuklarda Dilin Kazanılması, Ya-Pa 4. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, Ankara.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit (1995). Eğitim Psikolojisi, Binbaşıoğlu Yayınları, Ankara.
- CÜCELOĞLU, Doğan (1998) İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- FİŞEK, Güler Okman, Serap Maktav Yıldırım (1983) Çocuk Gelişimi, MEB, İstanbul.
- GANDER, Many j., Harry W. Gardiner (1998). Çocuk ve Ergen Gelişimi, (Yayına Haz.: Bekir Onur), İmge Yayınevi, Ankara.
- GARDNER, G.E. ve SPERRY, B.M. (1974). School Problems: Learning Disabilities an School Phobia, American Handbook of Psychiatry, C. 2, ed. S. Arieti. New York: Basic Book.
- JERSILD, Arthur T. (1979). Çocuk Psikolojisi, (Çev.: Gülseren Günce), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- LENNEBERG, E. (1967). Biological Foundations of Language, NewYork: Wiley.
- POYRAZ, Hakan (1995). Dil ve Ahlak, Vadi Yayınları, Ankara.
- SANDSTRÖM, C.I. (1971). Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi, (Çev.: R.Şemin), İstanbul.
- TÜR, Gülseren (1986). Okul Öncesi Dönemde Anadili Etkinlikleri, Ya-Pa 4. 4 Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, Ankara.
- ÜLGEN, Gülten (1997). Eğitim Psikolojisi, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- YAVUZ, Kerim (1991). Eğitim Psikolojisi, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- YAVUZER, Haluk (1998). Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAVUZER, Haluk (1998). Bedensel, Zihinsel ve Sosyal Gelişimiyle Çocuğunuzun İlk Altı Yılı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

İletişim Adresi

Öğr.Gör. Dr. Turan ÇAKIR
SAÜ Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Hendek / Sakarya
tcakir@sakarya.edu.tr